

" - - har dem berøvet og utplyndret, fattige uskyldige Folk myrdet og ihjelslaet. Befæstninger indtaget, Huse og Byer afbrændt, og saaledes holdt Hus, at ingen Tyrker eller Tartarer kunde gjort det værre, og det imod sin egen Religionsforvandte, - - -; og endnu saaledes fremfara, at det fattige Folk ikke veed naar det haver Livet og naar det er slagtet som andet Fæ, ikke ved naar det haver Noget og naar det haver Intet; og vi leve med Døden paa alle Sider omgivne."

En dansk krönikör 1645 om svensken Lennart Torstenssons hemsökelse av Jylland 1643.

FÄLTMARSKALK TORSTENSSON - EN SVENSK

Lennart Torstenssons hemsökelse av Jylland 1643-1644.

Den 9 april 1633 förnyades i Heilbronn Bärwaldealliansen mellan Frankrike och Sverige. Man bör i sammanhanget särskilt notera svenskarnas beroende av sin huvudman Frankrike. I en av statuterna föreskrives nämligen, *att alla framtida svenska fredsförhandlingar skulle ske genom Frankrikes förmedlan!* Ack, - varför har man tigit om detta och i stället upparbetat myten om de segerrika svenska härarna?

Efter det svenska generalnederlaget i slaget vid Nördlingen den 27 augusti 1634, upphörde för en tid det franska intresset för Baltikums och Tysklands gissel. Samma tendens syntes hos de tyska småstaterna, som ingått mer eller mindre påtvingade förbund med svenskarna 1630 och 1631. Även dessa avföll och slöt fred med tyske kejsaren i Prag 1635. Man kan fråga sig, varför inte slaget vid Nördlingen blivit lika omskrivet i Sverige som andra fältslag i Tyskland. Måhända därför att det inte passade in i beskrivningen på svenskarnas oövervinnliga luthersk-kristliga armé, som under tiden 1600 till 1649 till cirka 80 % bestod av värvade tyska legotrupper!

Det passade heller inte in i mönstret för svensk historieskrivnings betjänter, som åt allmogen skulle servera hjältebilder av kunga- och adelsmaktens galjonsfigurer. Märkligt är också, att om man vid en eventuell beskrivning av ett förlorat fältslag vill förklara detta så sker det i formen att det var utländska legoavdelningar och deras befälhavare som bar skulden, kanske därför att dessa inte kunde tillmätas samma höga stridsmoral och kunnande som svenskarna.

Genom fördraget i Stockholm den 1 september 1640 med Nederländerna, togs ett viktigt steg på vägen att eliminera Danmarks inflytande i Östersjöområdet. Sverige och Nederländerna skulle bistå varandra i att kräva rätten till sjöfartens och handelns frihet i Östersjön och Nordsjön. Om en av makterna blev angripen skulle den andra lämna bistånd i form av medling, ingripande och subsidier.

Tre år senare eller den 11 december 1643 inföll den svenske fältmarskalken Lennart Torstensson i Holstein, utan förvarning och i djupaste hemlighet. Danmarks gamla bundsförvant Nederländerna var neutraliserad genom Stockholmsfördraget. Det var fritt fram för en uppgörelse med vapen i hand för Torstenssons svensk-tyska här.

Christian IV:s tolvåriga ansträngningar, att mäkla fred i Tyskland kröntes av det svenska överfallet, vilket planerats i djupaste hemlighet. Kanslern Oxenstierna hade redan i maj månad förberett Torstensson, som då stod med armén i Böhmen, att han skulle avsluta alla operationer så att han kunde gå in i Holstein med hela hären i början av oktober, och därefter vidare in i Jylland och Fyn över Middelfart.

Svenska regeringens hemliga order fick Torstensson i september 1643. Han stod då i Mähren. I ilmarscher begav han sig mot nordost. Först i Havelberg blev hans närmaste män invigda i vad som skulle ske. I Danmark svävade man i okunnighet om vad som var på färde. Några försvarsanstalter var ej heller vidtagna. Fältmarskalken anförde själv rytteriet. Hans underbefälhavare var Arvid Wittenberg och Torsten Stålhandske. Carl Gustaf Wrangel hade befälet över fotfolket.

Efter rytteriets samling i Ratzeburg den 11 september bröt man upp nästa dag och gick mot Oldensloe. Den 14 december intogs Segelberg och därefter Kiel, Itzehoe och Breitenburg - Rantzaus huvudsäte. Minnen efter Wrangels plundring av Breitenburg förvaras numera på Skokloster i form av böcker, konstur och vapen. Den nya fästningen Christianspris vid inloppet till Kiel föll den 18 december. Här tog man ett stort byte av pengar, silver och andra kostbarheter, som folket i den omgivande bygden försökt rädda innanför fästningsmurarna när det gick upp för dem att svenskarna var i annalkande.

Julafton erövrade Wrangel Rendsborg. Skräcken för skövlarna spred sig över hela Danmark. På Jylland lämnade adeln sina slott och borgarna sina städer. De försökte ta med sig så mycket de kunde av sin personliga lösegendom, men det mesta och ofta det bästa, fick man lämna kvar och det blev plundrarnas rov då Torstensson den 4 januari 1644 bröt upp från Kiel och inom en månad översvämmade hans trupper hela Jylland.

Torstensson låg kvar med armén i Haderslev under våren. Sommaren 1644 nalkades den kejsrerliga befälhavaren Gallas söderifrån genom Holstein. Torstensson fann nu för gott att skyndsamt rymma fältet, kvarlämnande garnisoner i en del städer, som emellertid ganska snart efter Torstenssons reträtt fick ge sig för danskarna.

Trots den kortvariga närvaron på Jylland lyckades dessa plundringsvana herrar skaffa sig ett mycket anseeligt byte. Inte heller här glömde man biblioteken. Den i sådana sammanhang kände "litteratursamlaren" Alexander Erskine fanns också i den svenska hären. Han kunde nu på nytt tillfredsställa sina intressen i den vägen på de försvarslösa bekostnad.

I Risby socken, norr om Eckernförde, låg en av Schleswigs äldsta herregårdar, Kai von Ahlefelds-Saxdorf. Såväl denna, som många andra herregårdar och landsbyar, utsattes för skoningslös plundring. Torsten Stålhandske dog i Haderslev våren 1644. Hans maka Christina Horn donerade då en maken tillhörig större boksamling till Åbo akademi. Den omfattade ett tusental verk i form av "krigsbyteslitteratur". Rester ur rövade bibliotek i Tyskland och Danmark. Inget finns i dag kvar av detta byte, eftersom allt gick upp i rök med Åbobibliotekets brand.

Såväl Jylland som hertigdömena i söder blev fruktansvärt ödelagda genom Torstenssons och Carl Gustav Wrangels härjningar. Inte nog med att tusentals människor dräptes eller dog i sjukdomar som följder av det lömska överfallet, utan relationerna berättar även om hur hela landsändar lades öde. Spåren markerades av nedrivna eller brända hus, gårdar och byar eller med andra ord lika primitiva och bestialiska krigsmetoder som Gustav Horn gjorde sig skyldig till i Skåneland.

Pastorn Nicolaus Albinus antecknade vad som skedde i landskapet Angeln, norr om Eckenförde mellan floderna Freene och Slie:

"Anno 1644 den 21 juli lät mot ingångna fördrag fältmarskalk Torstensson, en svensk, utplundra hela Angeln och mest fursten av Holsteins folk, därvid ock jag har gjort liknande förluster. Gott sy syn lohn wnd vergeve my myne Sunde. Dessa plundringar varade nästan åtta dagar. Jag förlorade i "ingedohnete Guder" för 3000 dalers värde."

En annan notering från samma tid förmäler:

"Anno 1644 den 21 juli under det allmänna röveri som förövades av svenskt krigsfolk blev kyrkan i Boel uppbruten och allt därifrån bortrövat som folk från hela Carspel hade fört ditin, så var också kalken, oblatasken, mässhakar och den mässkjorta, som år 1643 var förärad, borttagen, tillika med det gröna tyg som var först omkring altaret och den linneduk som Agneta Petersen hade vävt 1627, vilken ävenledes blev bortrövad."

Albert Olsson skriver i sin bok "På hans nåds befallning" vidare: "Fältmarskalk Torstensson, en svensk - det var ungefär allt man visste om det krig som fördes. Kriget fördes över huvudet på de vanliga människorna. Fältmarskalk Torstensson - en svensk. . . Det var han som för dem alla var kriget. Det krig som de tvingades betala".